

- PÖSCHL V., *Augustinus und die römische Geschichtsauffassung*, in: *Augustinus Magister. Congrès international Augustinien*, II, Paris 1954, 957-963.
- SEEL O., *Eine römische Weltgeschichte. Studien zum Text der Epitome des Justinus und zur Historik des Pompeius Trogus*, Nürnberg 1972.
- SVOBODA K., *Eстетика sv. Augustina. – AURELIUS AUGUSTINUS, O pořádku. O učíteli*, Praha 2000.
- WACHTEL A., *Beiträge zur Geschichtstheologie des Aurelius Augustinus*, Bonn 1960.
- WICKEVOORT CROMMELIN B. R. VAN, *Die Universalgeschichte des Pompeius Trogus. Herculea audacia orbem terrarum adgressus*, Dortmund 1993.
- WILKS M. J., *Roman Empire and Christian State in the De civitate Dei*, Augustinus 12, 1967, 489-510.

■ ZUSAMMENFASSUNG

Vergangenheit und Gegenwart in der spätrömischen Geschichtsschreibung, V: Aurelius Augustinus und das römische Imperium

Das römische Imperium bildete in der Sicht Augustins einen festen Bestandteil der menschlichen Geschichte, die durch den göttlichen Willen prädestiniert ist und in der Entstehung des Gottesstaates gipfeln soll. Die Römer – wie andere Völker – erhielten die Weltherrschaft aus göttlichen Händen, und zwar als Belohnung für ihre Tugend (*virtus, virtutes*), die der christlichen Auffassung am nächsten steht und den Christen sogar als anregendes Beispiel dienen kann. Als Triumph der römischen *virtus* bezeichnet Augustin die Zeit zwischen dem zweiten und dritten punischen Krieg. Der danach folgende Verfall der Tugend hat eine tiefgehende moralische Krise verursacht und zur Zersetzung des römischen Staates geführt.

Die Zeit nach der Geburt Christi bildet nach der Meinung Augustins eine neue Epoche, in der neben dem römischen Staat die Kirche eine bedeutende Rolle spielt. Trotz seiner Vorbehalte hält Augustin das zeitgenössische römische Reich für den Rahmen, in dem das Christentum die günstigsten Bedingungen zu seiner Entwicklung fand. In seiner Einstellung zu *imperium Romanum* war also Augustin kritisch, aber nicht eindeutig ablehnend.

Bei der Beurteilung der Ursachen, die zum Zusammenbruch des Römerstaates führten, arbeitet Augustin mit einem reichen historischen Material, das er vor allem bei Sallust gefunden hat. In der resultierenden Darstellung wird jedoch das Geschichtliche dem theologischen Gesichtspunkt untergeordnet. Die Geschichtstheologie Augustins, die in *De civitate Dei* ihre ausgeprägte Applikation findet, hat in der folgenden Epoche die europäische Geschichtsschreibung stark beeinflusst.

Bludné cesty historiografie jednoho evropského národa¹

■ MAGDALENA MORAVOVÁ (Praha)

Dějiny moderní evropské historiografie jsou neodmyslitelně spojeny s formováním moderních národů. V minulosti se historie a její interpretace stávaly často služkou politických koncepcí všeho druhu. Naprostá většina evropských států je navzdory v současnosti probíhajícím procesům evropské integrace založena na koncepci etnického pojetí národa, která vznikla hluboko v 19. století. Historikové však od těch dob urazili velký kus cesty a dějiny už nejsou chápány jen jako prostředek k výchově národa a budování jeho národního uvědomění. V reakci na snahy využít vhodně interpretovaných historických událostí k ideologickým účelům se pozitivisté 19. a 20. století pokoušeli o naprosto objektivní zachycení historie, které se však často „zvrhlo“ do jiného extrému, tj. na pouhé detailní a přesné zpracování historických dat, faktů a pramenů. I tento trend byl dávno shledán překonaným a patří již minulosti.

Současní historikové usilují o komplexní zachycení historických událostí a jejich interpretace je výsledkem kombinace interdisciplinárních metod, které zahrnují exaktní a statistické, stejně tak jako demografické, kulturněantropologické, filozofické a sociologické postupy. Počátky tohoto trendu, které jsou spjaty především s tzv. školou *Annales*, spadají do padesátých let 20. století, současné historiografii vládou tedy již asi půl století. Díla nejvýznamnějších autorů této školy se do zemí střední a východní Evropy dostávala obvykle až s velkým zpožděním. Pro všechny země tehdejšího socialistického bloku to však neplatilo stejně. Například v Polsku či Rumunsku vycházela řada moderních stěžejných historiografických prací již od osmdesátých let minulého století.² Zdálo by se proto s podivem, že navzdory tomuto faktu historická věda v některých postkomunistických zemích dodnes osciluje mezi

¹ Tento text vznikl do velké míry jako reakce na specifické problémy při zpracování rumunské bibliografie, na něž autorka narazila při psaní své disertační práce na téma *Místo císařského kultu v procesu romanizace Dákie*, obhájené v roce 2005 na FF UK Praha.

² V České republice napravuje tento dluh až v posledních letech několik nakladatelství (především Argo a dále např. Lidové noviny, Vyšehrad apod.).

pozitivistickým shromažďováním dat či vytvářením chronologií, katalogů a typologií historického materiálu a budováním nacionalistického konceptu dějin vlastního národa. Podobné rysy, tj. důraz na etnický princip, eventuálně na antagonistický konflikt mezi domácím „naším“ a „cizím“, „jejich“ národem, jako hlavním hybatelem dějin státu, vykazovala v druhé polovině 20. století historiografie všech socialistických zemí ve východní a střední Evropě (o třídním antagonismu samozřejmě ani nemluvě). Z určitých specifických důvodů však v některých postkomunistických zemích tento trend přetrvává dodnes. Jeden z nejlepších – nebo chcete-li nejhorších – příkladů tohoto druhu poskytuje současná rumunská historická věda.

Následující text je založen na analýze článků a statí vzniklých v naprosté většině až po roce 1989, myšlenky jejich autorů však jako by vystoupily z šerosvitu národního obrození balkánských národů.

Dějiny starověku se v Rumunsku tradičně těší velké pozornosti, což souvisí s po desetiletí, ne-li po staletí, oficiálně propagovanou snahou vidět v prvním státě tzv. Geto-Dáků (ev. Dáků) a následně Dáko-Římanů přímé kořeny dnešního Rumunska a v tzv. Geto-Dácích přímé předky dnešních Rumunů.³ Čeští čtenáři, kteří mohou znát základní dílo největší rumunské autority romano-dákologických studií Hadriana Daicovicie⁴ a kteří se snad těšili, že se po roce 2000 budou moci seznámit s moderní současnou koncepcí rumunských dějin, se v *Dějínách Rumunska*, vydaných v nakladatelství Lidové noviny, například dočetli, že „od ostatních národů východní Evropy se Rumuni v mnohém liší..., patří k nejstarším obyvatelům jihovýchodní Evropy..., rumunský národ je výsledek romanizace geto-dácké etnické báze..., ostatní migrující národy [Gótové, Hunové, Gepidové a Avari] byly na nižší kulturní úrovni, a proto nemohly hrát roli v etnogenezi Rumunů a byly jimi samy asimilovány. [...] Rumuni spolu s Řeky jsou nejstarším křesťanským národem jihovýchodní Evropy. Jejich etnogeneze spjatá s křesťanstvím skončila ve 4. století... atd.“⁵ Nacionalistickému a tradicionalistickému tónu, který z těchto řádek i z celé knihy zaznívá, se nelze divit. Kniha totiž vznikla v Centru pro rumunská studia v Jasech v roce 1997. Na tamní univerzitě dosud působí nebo donedávna působili nejkonzervativnější historikové ze „staré školy“ jako M. Petrescu-Dîmbovița či D. G. Teodor. Primárním záměrem autorů publikace bylo představit západnímu světu oficiální koncepci rumunských dějin aneb „tak chceme, abyste nás viděli“ (kniha vyšla rovnou v anglickém překla-

³ Srov. CEAUȘESCU, I., 1985, *Vom dakischen Staat zum sozialistischen Rumänien*, București, a CEAUȘESCU, I., 1989, *La Transylvanie, ancienne terre romaine*, București.

⁴ DAICOVICIU, H., 1975, *Dákové*, Praha.

⁵ TREPTOW, K. a kol. (ed.), 2000, *Dějiny Rumunska*, Praha, zadní strana obálky a např. s. 34, 36-37.

du). Nakladatelství Lidové noviny si však příliš ze současné produkce rumunské historiografie nemohlo vybírat. Dokonce i neaktuálnější a neambicióznější projekt rumunské Akademie věd, rozsáhlá syntéza rumunských dějin, která začala postupně vycházet od roku 2000, zpracovávaná řadou nejvýznamnějších rumunských badatelů, nese stopy onoho etnického konceptu národa již ve svém názvu: *Dějiny Rumunů*.⁶

Vraťme se však k citátu z výše zmiňované knihy. Vyplývá z něj, že klíčová slova rumunského konceptu etnicky chápaných dějin představují především: autochthonnost, Geto-Dákové, romanizace, kontinuita, latinský jazyk (a z něj vyplývající „romanita“) a konečně též křesťanství.

Je s podivem, že na přelomu 20. a 21. století zůstává historiografie jednoho evropského národa tolik prodchnuta duchem století devatenáctého. Nejedná se však vůbec o znovu oživené dědictví rumunských obrozenců. Základní rysy rumunské filozofie dějin lze jistě spojovat už se zakladateli moderní rumunské historiografie, jako byli Vasile Pârvan, Nicolae Iorga a samozřejmě i religionista Mircea Eliade. Pro rumunskou filozofii dějin je typické kolísání mezi touhou patřit k velké rodině románských národů, anebo naopak záhadných a kdysi mocných Thráků a jejich příbuzných Dáků. Obzvláště Pârvan a Eliade měli zásadní význam na oživení zájmu o Dáky, pokládané do té doby většinou za vyhubený národ.⁷ Tento zájem ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století přerostl v „revoltu naší nelatinské podstaty“ (Lucian Blaga).⁸ V následujících letech rumunskou historiografii střídavě ovládaly románské či dácké nálady podle politické situace v zemi. Vždycky však šlo o jeden z konceptuálních pilířů rumunské historiografie: starověké kořeny rumunského národa. Definitivně se tento koncept zformoval v sedmdesátých letech 20. století. Vedle starověkého původu Rumunů se dále kladl důraz na jejich kontinuitu na stávajícím teritoriu od starověku po současnost, jednotu rumunského lidu v průběhu celé historie a na neustálý boj Rumunů za nezávislost. Někteří autoři rovněž upozorňují na to, že názor, že „vztahy ke starým Thrákům, Geto-Dákům a Dáko-Rumunům, byly zásadní při formování rumunského národa“, se prosazuje od roku 1971. Tehdy N. Ceaușescu⁹ vystoupil se svými

⁶ PROTASE, D. – SUCEVEANU, A. a další (edd.), 2000-(2006), *Istoria Românilor*, 8 dílů, București.

⁷ PARVAN, V., 1923, *Getica. O protohistorie a Daciei*, București; M. ELIADE, 1997, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, Praha.

⁸ BLAGA, L., 1942, *Religie și spirit*, Sibiu, s. 140.

⁹ Tzv. červencové teze – CEAUȘESCU, N., 1971, *Propuneri de masuri pentru imbunatatirea activitatii politico-ideologice, de educare marx-leninista a membrilor de partid a tuturor oamenilor muncii* – 6. 7. 1971, București.

„tezemi“. (Do té doby většina historiků soudila, že tímto klíčovým obdobím byla doba mezi revolučním rokem 1848 a vznikem Velkého Rumunska v roce 1918.)¹⁰ Po období 1958-1974, kdy se, po krátkém zdůrazňování role Slovanů, karta obrací ve prospěch Římanů a Dáko-Římanů, nastala léta 1975-1989, která jsou i v rumunské literatuře nazývána „dákomanie“ či „thrákomanie“. Bez ohledu na momentálně převládající trend měla však rumunská historiografie vždy zálibu ve starověkých dějinách a prvotní postulát, totiž starověký původ národa, dosud nikdo nezpochybnil. Největší autority rumunské historické vědy, jejichž působení spadá do období třicátých až osmdesátých let 20. století, jako Constantin a Hadrian Daicoviciu, Dimitru Tudor, Ion I. Rusu, Mircea Macrea či Ion Berciu, byli, jsou a zřejmě ještě nějakou dobu budou oporou i větší současných historiků.

Podívejme se tedy detailněji na některé aspekty výše zmíněných pilířů dodnes podpírajících rumunskou historickou vědu i výuku dějepisu ve školách.

Rumunský koncept geto-dácké, event. dácko-getské (prosazovaný někdy v Sedmihradsku) civilizace, podle níž vyrostl moderní rumunský národ na autochthonních etnických kořenech romanizovaných Geto-Dáků, předpokládá autochthonní populaci Geto-Dáků (zdůrazňuje se, že jejich sídelní teritorium bylo stejně velké nebo větší než současné rumunské národní území), event. později romanizovaných Geto-Dáků, vyznačujících se výrazně vyšší kulturou než sousední či migrující národy. Společnost Geto-Dáků je spíše sociálně nediferencovaná, křesťanství romanizované populace na dáckém území je časného data, je přirozené („lidové“), oproti oficiálnímu a pozdnímu charakteru křesťanství u sousedních Slovanů, Maďarů apod.

Tento koncept, dosud převládající v učebnicích, vědecké i populární literatuře, je však v poslední době podrobován stále větší kritice zahraničních badatelů i střízlivějších domácích historiků střední a mladší generace.¹¹ Kritizováno je již ahistorické používání samotného pojmu Geto-Dákové s tím, že je matoucí a vyvolává mylný dojem, že Getové a Dákové tvořili kulturně i etnicky homogenní populaci. Někteří rumunští autoři již sice připouštějí oprávněnost

¹⁰ PETRESCU, D., *Historical Myths, Legitimizing Discourses, and Identity Politics in Ceaușescu's Romania*, článek na www.r.f.erl.org, z 1. 4. 2004, stránka RFE/RL Reports-East European Perspectives.

¹¹ STROBEL, K., 1998, *Die Daker. Zur Komplexität ethnischer, politischer und kultureller Größen der Geschichte des unteren Donauraumes*, SCIVA 49, 1-2, s. 61-96, 207-227; NICULESCU, G.-A., 2001, *Nationalism and the Representation of Society in Romanian Archeology*, in: *Nation and National Ideology Past, Present and Prospects. International Symposium*, s. 209-234; BABES, M., 1990, *Daci sau romani? Etnogeneza românească între știința și plămăuire*, *Alternative* 90, 1, s. 20-21.

něnost této kritiky, která zdůrazňuje, že tzv. Geto-Dákové netvořili v žádném případě jazykově či kulturně jednotné etnikum, či dokonce snad národ. Tito badatelé ale zároveň poněkud lehkovážně tvrdí, že užívání uvedeného pojmu představuje pouhou neškodnou konvencí.¹² Podíváme-li se však na texty, které jsou věnovány naprosto serióznímu dokazování kulturní jednoty všech dáckých kmenů, musíme o tomto tvrzení vážně pochybovat.¹³

Otázkou kontinuity či diskontinuity dáckého elementu v římské provincii se v posledních dvou stoletích zabývalo velké množství autorů, jejichž zájem byl však často inspirován zcela jinými než vědeckými záměry. Spor, který vznikl hluboko v 19. století (za všechny uvádím alespoň odpůrce kontinuity a ve skutečnosti iniciátora sporu R. Röslera a jejího prvního zastávce A. D. Xenopola),¹⁴ zasahuje odbornou veřejnost dodnes a snad každý badatel, který se ožehavé a stále neuzavřené otázky kontinuity autochthonní populace dotkne, cítí potřebu vyjádřit svoje vlastní stanovisko. Spor se z pochopitelných politických důvodů soustředil především na území Sedmihradska. Z maďarské strany stačí uvést tezi Andráse Alföldiho,¹⁵ že Dákové byli zcela vyhubeni již při dobytí Dákie, kterou rumunští badatelé samozřejmě odmítají. Constantin Daicoviciu sice řadu argumentů svého maďarského kolegy vyvrátil, jeho práce je však dnes již v mnoha směrech novými archeologickými či epigrafickými nálezy ve svých závěrech překonána.¹⁶ Spory o kontinuitu autochthonního obyvatelstva v římské Dácii pokračují dosud, např. D. Protase¹⁷ jim zasvětil většinu svých publikací, z nichž řadu vydal i cizojazyčně, a ve všech rozhodně hájí „rumunské zájmy“. V Maďarsku, pokud se přítomnost autochthonní populace rovnou zcela neodmítá, se jí přikládá jen malý význam a zdůrazňuje

¹² A. Vulpe zdůvodňuje používání rumunského termínu „geto-daci“, implikující podle K. Strobela představu jakéhosi jednotného pseudo-etnika, pouze jeho zažitím v rumunštině. Podle Vulpeho se jedná o nedorozumění vyplývající z překladu termínu „geto-daci“ do němčiny jako „geto-dakisch“ – srov. VULPE, A., 1998, *Geto-Dacii?*, *Trimestrial al Centrului de Istorie Comparata a Societatilor Antice*, București, 1-2, s. 2-11, zvl. s. 5.

¹³ BICHI, G., 1984, *Geto-Dacii din Muntenia în epoca romana*, București, s. 100.

¹⁴ Pro českého čtenáře může snad být zajímavý fakt, že se na stranu obránců rumunských historických práv postavil i známý český archeolog Ladislav Pič (Pič, L., 1880, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig).

¹⁵ ALFÖLDI, A., 1940, *Daci e Romani in Transilvania*, Budapest.

¹⁶ DAICOVICIU, C., 1945, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București.

¹⁷ PROTASE, D., 1966, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București; PROTASE, D., 1975, *Der Forschungsstand zur Kontinuität der bodenständigen Bevölkerung im römischen Dazien (2.-3. Jh.)*, ANRW, II, 6, s. 990-1015; PROTASE, D., 2000, *Autochtonii în Dacia*, 2 díly, díl 1, *Dacia romana*; díl 2, *Dacia postromana pana la slavii*, Cluj-Napoca.

se role, kterou hrálo po dobytí Dákie Římany její znovuosídlení.¹⁸ Realisticky založení rumunští historici a archeologové se dnes již shodují na rurálním charakteru autochtonního osídlení v římské Dákii a připouštějí fakt, že Dákové zasahovali do politického života na provinciální i municipiální úrovni zcela minimálně. Moderní bádání totiž potvrdilo, že žádné z římských měst nenavazovalo na předchozí dácká hradiště, i když většina převzala původní jména lokalit, a domácí populace v nich hrála jen velmi okrajovou (pokud vůbec nějakou) roli.¹⁹ Tento fakt potvrzují i výsledky onomastických studií (thrácko-dácká jména tvoří pouhých 3 % z celkového počtu jmen zachovalých na náhrobních nápisech)²⁰ a dácký element nelze přímo vystopovat ani v dokladech kultovního charakteru (uctívání Zalmoxida po roce 106 zcela mizí, a dokonce ani kult Dunajského jezdce, který vznikl zřejmě na dáckém území bezpochyby za spolupůsobení domácích náboženských představ o jezdcihéroovi a orientálních vlivů, se v psaných textech prakticky nevyskytuje).

Křesťanství tzv. romanizovaných Geto-Dáků je pak kapitolou samo o sobě. Musíme předpokládat, že první křesťané se v Dákii, kam přicházeli s obchodníky a vojáky, objevili již ve 2. a 3. století. Dosud však neexistují žádné doklady, které by přímo potvrzovaly jejich přítomnost v Dákii před rokem 271 (kdy s největší pravděpodobností došlo k opuštění provincie Římany). Hojnější doklady (pohřebiště, nápisy, předměty a několik svatyní hlavně ze severovýchodního Sedmíhradska, Oltenska, Banátu a okolí Dunaje) pak pocházejí až z postrománského období, ze 4. století. V nejnovější syntéze rumunských dějin se již sice neobjevuje domácí pravoslavnou církví podporovaná teorie o svatém Ondřeji jako apoštolovi Dáko-Rumunů, autor však neopomene zdůraznit, že křesťanství starých „Rumunů“ bylo latinské, lidové a jeho rané přijetí mělo podstatný vliv při etnogenezi rumunského národa.²¹ Je zajímavé, že zde se církevní historikové dostávají do jistého ideologického sporu s ostatními historiky. Prosazují totiž spíše teorii christianizace „shora“ (odtud svatý

¹⁸ BALLA, L., 1974-1975, *L'importance des colonisations en Dacie*, ACD 11, s. 139-144. Autor užívá výraz „repeuplement“, který se nese zcela v duchu starších maďarských tezí; s tímto termínem se v rumunských pracích neseťkáme, v nich se mluví pouze o „kolonizaci“ – srov. např. autorka citovaná v následující poznámce.

¹⁹ PAKI, A., 1996-1998, *Quelques remarques sur la population rurale de la région de la Dacie orientale*, Specimina nova 12, s. 283-296.

²⁰ PROTASE, D., 1995, *L'anthroponomastique traco-dace et l'origine ethnique des porteurs dans les inscriptions de la Dacie romaine: quelques observations*, in: FREI-STOLBA, R. – HERZIG, H. E. (edd.), *La politique éditiltaire dans les provinces de l'Empire romain: 2ème – 4ème siècles après J.-C.: actes du IIème colloque roumano-suisse, Berne, 12-19 septembre 1993*, Berne, s. 157-303.

²¹ PROTASE, D., 2001, in: PROTASE, D. – SUCEVEANU, A. (edd.), *Istoria Românilor*, díl 2, București, s. 600.

Ondřej nebo i Nicetas z Remesiany jako apoštolové severodunajské romanizované populace), zatímco ve „světské“ historiografii převládá názor, že „dáko-rumunské křesťanství nemělo vyšší církevní organizaci [...], bylo bez krystalizované hierarchie [...]“.²² Všichni bez rozdílu se však shodují na výlučnosti a z ní vyplývající nadřazenosti (bez nadsázky), kterou se „předkové“ dnešních Rumunů díky své křesťanské víře a jejímu latinskému charakteru v severodunajském regionu vyznačovali.

Etnikum, etnogeneze... Jak je vidět, trápí otázka etnické jednotnosti historiky v Rumunsku již po desetiletí či spíše po staletí. Předmětem diskusí je etnická situace dokonce ještě i v předřímské Dákii, především v oblasti Sedmíhradska, ale nejen tam. Současná rumunská historiografie sice většinou již teorii asimilace keltských kmenů opouští, a jak přítomnost Keltů, tak germánských kmenů (Bastarni) v Sedmíhradsku v 1. stol. n. l. přiznává, vliv Keltů v Sedmíhradsku je však dosud bagatelizován.²³

Specifickou a pro nacionalistické zájmy neméně živnou půdu představuje problematika kontinuity dáko-romanizovaného obyvatelstva (především opět v Sedmíhradsku) po opuštění severního Podunají Římany. I v současné maďarské historiografii panuje nechuť k rumunským nárokům na Sedmíhradsko, již lze cítit i z *Dějiny Maďarska* od L. Kontlera, vydaných česky v roce 2001, kde je teorie „dáko-rumunské kontinuity dána do uvozovek a nazývána „alternativní“. Rumuni jsou v Sedmíhradsku doloženi byzantskými prameny poprvé v 10. století, neexistují ani doklady o existenci větší pravoslavné komunity v jejich oblasti před rokem 1200...²⁴ V Rumunsku donedávna nenapadnutelná teorie zakládající se na představě, že v Sedmíhradsku žila od antických časů kontinuálně až do současnosti původní romanizovaná populace, tj. přímí prapředci dnešních Rumunů, je dnes již občas podrobována kritice i v domácí literatuře. Většinou však tato kritika nejde dál než k připuštění „částečné kulturní a etnické diskontinuity“, ovšem za současné existence „mikroregionů, na nichž románská populace přetrvala [...] a odkud se opět rozší-

²² PROTASE, D., 2001, in: PROTASE, D. – SUCEVEANU, A. (edd.), *Istoria Românilor*, díl 2, București, s. 599; autor zároveň výslovně vyvrací teorii, že by se Nicetas z Remesiany (biskup v provincii Dacia Mediterranea v letech 367-420) podílel na christianizaci severního břehu Dunaje.

²³ Kritiku srov. STROBEL, K., 1998, *Die Daker. Zur Komplexität ethnischer, politischer und kultureller Größen der Geschichte des unteren Donauraumes*, SCIVA 49, 1-2, s. 80-82; PROTASE, D. – SUCEVEANU, A. (edd.), 2001, *Istoria Românilor*, díl 1, București, s. 521, část zpracovaná M. Babešem je relativně objektivní. K přítomnosti dalších etnik v Sedmíhradsku v době příchodu Římanů srov. též disertaci D. Knoppa (KNOPP, D., 1993, *Die römischen Inschriften Dakiens im siebenbürgischen Unteralt-Zibinbecken und ihr geschichtlicher Hintergrund*, Bonn).

²⁴ KONTLER, L., 2001, *Dějiny Maďarska*, Praha, s. 57.

řila na kdysi románské území“.²⁵ Celý spor někdy přesahuje meze historické vědy, a tak není divu, že národními zájmy nezatížení autoři přikládají celé otázce obvykle mnohem menší význam. To jim umožňuje zasadit problém do širšího kontextu, a dojít tak k mnohem realističtějšímu zhodnocení celé problematiky, než jakého jsou schopni autoři rumunští či maďarští.²⁶

Tendence ke schematizaci či nivelizaci významu neromanizovaných kmenů a etnik, která na území bývalé provincie pronikla po jejím vyklizení Římany, se týká především kmenů Jazygů, Sarmatů, Hunů, Avarů, Gepidů, Gótů a ostatně i Slovanů. Tyto kmeny jsou v rumunské literatuře často označovány jako tzv. „migrující“ či dokonce „tranzitní“. Jejich vliv na „autochtonní dáko-rumunské“ obyvatelstvo je přehlížen a jejich vztah s lokální populací je vždy asymetrický. Zdůrazňuje se nižší civilizační status „migrantů“ a nezbytost jejich postupné asimilace s lokální populací (kmeny Gepidů, které vytvořily vlastní království v Sedmihradsku, se podle jednoho autora doslova „ztratily mezi místním lidem“).²⁷ Žijí v „ctnických enklávách“, ve svých oddělených vesnických sídlištích, které odpovídají jejich kmenovému uspořádání, a odtud uplatňují svoji dominanci nad autochtonním obyvatelstvem, nikdy v bývalých římských městech či táborech, které jsou podle některých autorů obydleny výhradně autochtonní populací.²⁸

Role a kulturní úroveň kontinuálně přetrvávající dáko-romanizované populace se běžně přehání.²⁹ Je pokládána za kulturně vyspělejší už pro svoji větší příslušnost ke „státu [...] s nejlepším organizačním systémem, jaký v antických dobách existoval“,³⁰ a proto, že usedlý způsob života se z principu pokládá za vyšší stupeň vývoje společnosti.³¹ Předpokládá se její kulturní a etnic-

²⁵ MADGEARU, A., 1997, *Continuitate și discontinuitate culturala la Dunarea de Jos în secolele 7.-8.*, București, s. 7. Radikálnější revizi archeologického materiálu, dosud užívaného k podpoře teorie o kontinuitě romanizované populace v Sedmihradsku v 6.-7. století, požaduje HARHOIU, R., 1999-2001, *Quellenlage und Forschungsstand der Frühgeschichte Siebenbürgens im 6.-7. Jahrhundert*, Dacia 43-45, s. 97-158.

²⁶ Srov. BENNETT, J., 2000, *Trajan. Optimus princeps. A Life and Times*, London – New York, s. 166.

²⁷ PROTASE, D., 2000, *Autochtonii în Dacia*, Cluj-Napoca, s. 103.

²⁸ Srov. PROTASE, D., 2000, *Autochtonii în Dacia*, Cluj-Napoca, s. 9, 11, 19, 21-22. Jiní autoři však přítomnost barbarů v římských městech a táborech připouštějí, např. BARBULESCU, M., in: BARBULESCU, M. a kol., 2002, *Istoria României*, București, s. 119.

²⁹ Srov. rozsáhlou kritiku NICULESCU, G.-A., 2001, *Nationalism and the Representation of Society in Romanian Archeology*, in: *Nation and National Ideology Past, Present and Prospects. International Symposium*, s. 209-234.

³⁰ Citováno doslova podle ZAHARIA, E., 1995, *La Station no. 2 de Bratei dép. de Sibiu (6e – 7e siècles)*, Dacie 38-39, s. 329.

³¹ OLTEANU, S., 1997, *Societatea carpato-danubiano-pontica în secolele 4-11. Structuri demo-economice și social-politice*, București, s. 216.

ká uniformita s maximálně „regionálními rysy“.³² Příkladem uměle vytvářené jednotné kulturní identity populace na rumunském teritoriu je „kulturní komplex“ z 5.-7. století: Ipotești – Ciurel – Cândești (Valašsko) – Bratei – Biharea (Sedmihradsko) – Costișa – Botoșana (Moldavsko).³³ Nepochybně důležitým aspektem takového konceptu dějin je teritorium. I když se samozřejmě zdůrazňuje, že Geto-Dákové sídlili na území přesahujícím rozlohu dnešního Rumunska, v praxi se bádání o nich a jejich romanizovaných potomcích soustřeďuje především na tři hlavní regiony Valašsko, Sedmihradsko a Moldavsko, přičemž „civilizace z jednoho regionu (v tomto případě se jedná o Moldavsko) je identická s civilizací zbytku území, na němž probíhala etnogeneze rumunského národa“.³⁴

V podobném duchu by se dalo pokračovat ještě dlouho. Ve svých důsledcích vede tento pohled na minulost „našeho národa“ například až k tomu, že v jedné z poměrně nových učebnic dějepisu jsou žáci v Rumunsku vyzýváni k tomu, aby popisovali předměty typické pro „rumunské teritorium“ a psali o tom, jak žila „autochtonní“ a „migrující“ populace.³⁵ V žácích se tak s nejlepšími úmysly pěstuje latentní xenofobie a nacionalismus, který někteří archeologové nazývají „skutečným vlastenectvím“.³⁶

Poslední jistotou rumunského nacionalisty je jeho příslušnost k velké rodině „latinských“ národů. Minimálně od čtyřicátých let minulého století, kdy I. Russu vydal své *Onomasticon*, se v odborné literatuře a slovnících znovu a znovu opakují stejné fráze korunované magickou číslicí 16,41, jež má vyjadřovat procentuální podíl slovanské slovní zásoby v jinak zcela románském jazyce.³⁷ I v nejnovější literatuře dosud převládá teze pokoušející se přizpůso-

³² THEODOR, D. G., 1997, *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele 5.-11.*, București, s. 15.

³³ CONSTANTINESCU, E. M., 1999, *Memoria pamintului dintre Carpați și Dunare*, Buzau – București, s. 40.

³⁴ CONSTANTINESCU, E. M., 1999, *Memoria pamintului dintre Carpați și Dunare*, Buzau – București, s. 35.

³⁵ NICULESCU, G.-A., 2001, s. 230 uvádí příklad z učebnice, jejímiž autory jsou B. TEODORESCU, O. BOZGAN a kol., *Istorie Manual pentru clasa a 12-a.*, z roku 1999.

³⁶ MILAILESCU-BĂRLIBA, L., 1997, *Nationalism in Romanian Archeology up to 1989*, *Studia Antiqua et Archeologica* 3-4, s. 161-164.

³⁷ RUSSU, I. I., 1943, *Onomasticon Daciae*, Sibiu. Románský základ má mezi 70-80 % rumunské slovní zásoby, přičemž však plných 38 % jsou sekundární výpůjčky z francouzštiny a italštiny, které do jazyka pronikly v 19. a 20. století. Slovanský komponent byl logicky zdůrazňován hlavně v padesátých letech 20. století (ve snaze přiblížit rumunštinu ruštině dokonce začala být hláska blízkící se ve výslovnosti y přepisována jako *i* místo dosavadního *â*). Jednalo se však jen o dočasný trend (1948-1958), který již záhy, ještě v šedesátých letech, ustal.

bit vývoj rumunštiny vývoji západních románských jazyků. Podle toho by rumunština sestávala z dáckého substrátu, latinského strátu a slovanského adstrátu (tak jako západní románské jazyky mají keltský substrát, latinský strát a germánský adstrát).³⁸ Dácký substrát (mělo by se jednat o až asi 160 slov) není však přijímán bez kontroverzí a mezi lingvisty (zvláště v zahraničí) vůči této teorii panují početné výhrady.³⁹

Zdá se však, že naprostá většina rumunské odborné veřejnosti se podobnými polemikami nijak neznepokojuje a přijala po dlouhá desetiletí propagovanou doktrínu etnicky orientované vědy natolik za svou, že na ní necítí potřebu cokoli revidovat. V odborné literatuře se dosud lze hojně setkat s předními představiteli tohoto směru, mezi něž patří např. D. Protase, L. Bîrziu, C. Opreanu, T. Petrescu-Dîmbovița či D. G. Theodor. Nacionalismus, který byl po desetiletí národním programem, byl postaven na pevných pilířích, jež dnešní doba zatím nenahradila, ba právě naopak. Ceaușescovu režimu se v minulosti podařilo, na rozdíl od některých jiných komunistických zemí, vybudovat ideologický koncept dějin, se kterým se naprostá většina obyvatel ztotožnila a jemuž oddaně sloužila i odborná veřejnost.⁴⁰ Rozpad tohoto režimu, plánovaného hospodářství a ztráta sociálních jistot i ideové kontroly sebou přinesly i nejistoty a obavy z budoucnosti. Myšlenka národní pospolitosti, identifikace s personalizovaným národem, stejně tak jako mytologizace jazyka či odvěkých národních nepřátel pomáhají získat trochu té jistoty zpět. Latentní nebo zcela zjevný nacionalismus je nadále velmi typický pro většinu současné rumunské společnosti a demokratické změny, kterými tato země po roce 1989 pomalu prochází, mu zatím nijak na síle neubraly.⁴¹ Přesto lze nalézt autory, kteří si slabiny domácí interpretace dějin uvědomují. Jakkoliv se jedná o poměrně méně početný proud a i když se většinou zaměřuje na kritiku interpretace novějších dějin Rumunska (G.-A. Niculescu, F. Constantiniu,

³⁸ PROTASE, D., 1997, *Considerații privind etnogeneza românilor în lumina vechilor și noilor cercetări*, in: BARBULESCU, M. (ed.), *Civilizația română în Dacia*, Cluj-Napoca, s. 247-254.

³⁹ RUSSU, I. I., 1967, *Limba traco-dacilor*, București; 1988, *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, București; SALA, M., 1997, *Limba română, Limba românică*, București, s. 10; BOIA, L., 1997, *Istorie și mit în contiința românească*, București, s. 113.

⁴⁰ PETRESCU, D., *Historical Myths, Legitimizing Discourses, and Identity Politics in Ceasescu's Romania*, článek na www.r.f.erl.org, z 1. 4. 2004, stránka RFE/RL Reports-East European Perspectives. Podle mínění tohoto autora dospěl proces formování rumunského národa do své finální fáze až za Ceaușescova režimu v osmdesátých letech 20. století.

⁴¹ Srov. sborník z roku 2001, *Nation and National Ideology Past, Present and Prospects. International Symposium*, New Europe College, București.

L. Boia atd.),⁴² objevují se již i kritické studie, jež se snaží nově vyrovnat s dosavadními interpretacemi nejstarších dějin rumunského území (např. M. Babeș).⁴³ Jistě jich bude časem přibývat, je však otázkou, kdy se dostanou do širšího povědomí a kdy bude nejprve rumunská historická věda a pak i společnost schopna připravit se o některé ze svých milovaných mýtů. Z naší vlastní zkušenosti můžeme říci, že to nejde nijak lehce.

■ SUMMARY

The Errant Paths of the Historiography of a European Nation

This article analyzes contemporary trends of the Romanian historiography focused on ancient history of the Romanian territory, and development of the historical thinking in Romanian society in the last three centuries. The text concludes that Romanian historical literature is still ruled by ethnically orientated concept of history. The main pillar of this concept is the idea of the „romanized Geto-Dacian and christianized ethnic base“. The modern Romanian nation originates directly from the autochthonous romanised (and on a national territory continuously living) population. The Romanian language (consisted of Dacian *substratum*, Latin *stratum* and Slavic *adstratum*) is an obvious evidence of this historical development. According to this theory, the „pre-Romanian“ ethnic as „more civilized“ assimilated influences of all the „migratory“ nations (Slavs, Germans, Celts, Huns, etc.), who had passed through Romanian territory during the centuries. Ideologically and politically orientated disputes (focusing first of all on the history of Transylvania) have bad influence not only on the interpretation of the historical sources but they also lead to tendentious history teaching. Moreover, they strengthen latent xenophobia in Romanian society. The theory of the (romanised) Geto-Dacians as direct ancestors of the contemporary Romanians, which was strongly supported by the regime of Ceaușescu, is still dominant in Romanian society and among historians (D. Protase, L. Bîrziu, C. Opreanu, T. Petrescu-Dîmbovița, D. G. Theodor). A sober view of the ancient history is upheld by a few historians only (G.-A. Niculescu, F. Constantiniu, L. Boia, M. Babeș).

⁴² CONSTANTINIU, F., 1999, *O istorie sincera a poporului român*, București; BOIA, L., 2005², *România țara de frontiera a Europei a Istorie și mit în contiința românească*, București – za upozornění na tyto autory velmi děkuji paní doc. PhDr. L. Valentové, CSc., z oddělení rumunistiky FF UK Praha.

⁴³ BABEȘ, M., 1990, *Daci sau romani? Etnogeneza românească între știința și las-muire*, *Alternative* 90, 1 (7), s. 20-21.